

Jan Zaniewski

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Białystok

Zofia Trancygier-Koczuk

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Białystok

Natallia Nizhneva

Białoruski Państwowy Uniwersytet Mińsk

Nadzeya Nizhneva-Ksenafontova

Białoruski Państwowy Uniwersytet, Mińsk

Karolis Ivanauskas

Uniwersytet Technologiczny, Kowno

POLITYKA JĘZYKOWA W UKŁADZIE TRANSGRANICZNYM (POLSKA, LITWA, BIAŁORUŚ)

„Bez znajomości języków obcych człowiek
czuje się gorzej niż bez paszportu”

Antoni Czechow

SUMMARY

Language policy in transboundary system (Poland, Lithuania, Belarus)

Problems of European language policy and connected with it questions of teaching foreign languages in Europe and in particular in Poland, Lithuania and Belarus are discussed in the article. Recommendations for teaching foreign languages in Europe taking into account the experience of teaching foreign languages in Poland, Lithuania and Belarus are suggested. The authors analyze the programs of teaching, staff, technologies and methods of teaching. Statistical data are given. The role of intellectual and age factors of developing foreign competences are evaluated. In the conclusion strong and weak points and problems of teaching foreign languages nowadays are discussed.

Key words: teaching foreign languages, modern technologies, communicative competences, approaches to teaching.

РЕЗЮМЕ

Языковая политика в трансграничной системе (Польша, Литва, Беларусь)

В статье рассматриваются вопросы европейской языковой политики и на ее фоне, проблемы обучения иностранным языкам в Европе, Польше, Литве и Беларуси. Даются рекомендации, каким языкам следует обучаться на современном этапе в Европе и отдельных странах, с учетом Польши, Литвы и Беларуси. Авторы анализируют программы обучения, кадры, технологии и методы обучения, приводятся статистические данные и т.д. Оценивается роль интеллектуальных и возрастных факторов в усвоении иноязычных компетенции человеком. В заключении указывается на слабые стороны и трудности современного этапа обучения иностранным языкам.

Zagadnienie polityki językowej dla każdego kraju jest dziś tak samo ważne jak problem gospodarczy i ekonomiczny. W szerszej perspektywie czasowej jest więc zagadnieniem rozwoju i bytu narodowego. Jest też w polu zainteresowań glottodydaktyki¹ naukowej, a glottodydaktyka odpowiada na pytania: jakich uczyć się języków? w jakim celu? w jakim stopniu? Jednak dzisiaj glottodydaktyka stanęła przed koniecznością permanentnej weryfikacji swych osiągnięć i odrzucania tego, co zbędne na danym etapie rozwoju wiedzy, gdyż mamy dziś nowe narzędzia twórczej pracy i filozofię nowego myślenia.

Nowe technologie w nauczaniu i uczeniu się języków obcych. Historia metodyki nauczania języków obcych pokazuje, że w żadnej innej dziedzinie nauk pedagogicznych nie było i nie ma takiej ilości poszukiwań, deklaracji, dążeń i propozycji skierowanych na ułatwienie, przyśpieszenie, udoskonalenie nauczania języków obcych. Język, jako przedmiot nauczania jest przedmiotem specyficznym. Nie można go nauczać tak jak inne przedmioty (ekonomii, historii czy fizyki), ponieważ w innych przedmiotach fala nośna informacji jest znana (sam język jest znany). Kiedy uczymy języka obcego to musimy uczyć treści i samego języka, czyli podwójnie. Niestety, nie zdają sobie z tego sprawy niektórzy psychologowie i różni decydenci. Powstało kilkadziesiąt metodyk szczegółowych, które zmieniają się nadal, co 8–10 lat. W ostatnim okresie, ze względu na wzrastającą potrzebę nauczania języka obcego w możliwie krótkim czasie, pojawiły się tzw. metody intensywne i podejścia komunikacyjne².

Podstawowa cecha współczesnych metodyk szczegółowych – to dążenie do opanowania języka przez każdego ucznia. Wcześniej martwiono się jak uczyć, dzisiaj – jak uczyć się i jak nauczyć.

¹ Glottodydaktyka – nauka o metodach nauczania i uczenia się języków obcych; gr. glotta – język + gr. didaktikos – umiający uczyć; synonim – *lingwodydaktyka*, od łac. lingua – język + dydaktyka.

² Między innymi *hipnopedia* – nauka przez sen.

Tradycyjne sprawności językowe: słuchanie ze zrozumieniem, mówienie, czytanie i pisanie, są rozszerzone o czynnik kulturowy i zróżnicowane poprzez czynności kompleksowego przetwarzania słów. Służą temu inteligentne systemy komunikacyjne (IMSI, Internet), m.in. leksykografie komputerowe (słowniki komputerowe, maszynowo odczytywalne słowniki, banki leksykalne i terminologiczne, *lexica* o sztucznej inteligencji, leksykalne bazy danych, tłumaczenie maszynowe) oraz baza naturalnej wiedzy językowej (włączając gramatyki, informację leksykalną, fonetyczną i akustyczne cechy mowy, reguły stylistyczne i retoryczne). Wymienione środki i techniki wyszły już z fazy eksperymentów i są już powszechnie stosowane. Tak więc, nowa polityka językowa musi być połączona z polityką popierania nowych technologii nauczania i uczenia się. Potrzebne są ponadnarodowe strategie dla nauki języków obcych oraz nowe technologie i metody nauczania, których rozwój i powszechność winna być zróżnicowana w stosunku do aktualnych potrzeb i sytuacji. Od tego zależy wyrównywanie poziomu ekonomicznego i cywilizacyjnego poszczególnych krajów i regionów.

Edukacja językowa umożliwia, ułatwia i propaguje wszystkie sfery osiągnięć ludzkich, a w szczególności zdolność tworzenia wynalazków, możliwość odbioru, przyjmowanie, przekazywanie, omawianie i rozwój nowych pomysłów, wyrażanie idei, skłonności, opinii i emocji, wzajemne oddziaływanie społeczne i polityczne, negocjacje oraz ich przekaz. Język to forma istnienia wiedzy. Języki obce w dydaktycznej siatce godzin zajmują około 7–10% czasu, chociaż na późniejszy status zawodowy człowieka wpływają już w 25–30%. Dostęp do piśmiennictwa obcojęzycznego jest tu czynnikiem decydującym.

Tak więc, każdy nowy system językowy w znacznym stopniu rozszerza możliwości mózgu, a przez to i inteligencję uczącego się. Potwierdzają to badania neurologiczne.

Według wielokrotnej inteligencji, pewne zdolności mózgu (np.: lingwistyczne, matematyczne, muzyczne, malarskie, ruchowe) należy uznać za określone moduły, uniwersalne dla różnych narodów. Nie ma więc narodów „zdolnych” i „niezdolnych” językowo. Aczkolwiek może istnieć zróżnicowanie kulturowe w odbiorze obrazu i muzyki, to jednak zdolności językowe pełnią specjalną rolę w koordynacji i stymulowaniu innych zdolności. Język i obraz się uzupełniają, jako narzędzia edukacyjne, lecz język jest narzędziem komunikowania się ludzi tak idealnym i przenosi informację z precyzją, nieporównywalna do precyzji obrazu³. Dziś niemożliwe jest precyzyjne wymienienie liczby języków używanych w świecie, gdyż trudno jest określić, co jest wariantem lingwistycznym,

³ Alfabet języków europejskich liczy ponad 30 liter, obraz – około 11 000 odcieni kolorów. Muzyka przy pomocy tylko 7 nut i tyluż tonów jest w stanie wyrazić bogactwo zdarzeń i uczuć, które wyrażają język lub obraz.

a co językiem. Według różnych źródeł na świecie jest około 3–5 tysięcy języków⁴. W ostatnich dziesięcioleciach kilka wariantów lingwistycznych uzyskało status języka, lecz jednocześnie niektóre z nich zniknęły i nadal znikają, zubożając tym samym dziedzictwo ludzkości. Jednak tylko 250 języków posiada pismo, a 50 z nich ma więcej niż jeden milion nosicieli. Spośród ponad 180 krajów, 30 ma dwa oficjalne języki, a 10 państw – ma więcej niż dwa (m.in. Indie, Luksemburg, Szwajcaria). Istnienie mniejszości narodowych powoduje, że dwu- lub wielojęzyczność w danym kraju staje się dziś zjawiskiem normalnym. Komisarz UE ds. edukacji, kształcenia, kultury i młodzieży, Jan Figiel niedawno stwierdził: „Chociaż obserwujemy pewne postępy, nadal można wiele zrobić, aby wszystkim uczniom dać możliwość uczenia się w szkole dwóch języków obcych. Taki cel państwa członkowskie postawiły sobie w Barcelonie w 2002 r. Cel ten jest obecnie uznawany za jedną z ośmiu kluczowych kompetencji w uczeniu się przez całe życie, zaproponowany przez Radę i Parlament Europejski w grudniu 2006 r.”. Leonard Orban, komisarz UE ds. wielojęzyczności, dodał: „Wielojęzyczność dotyczy całego społeczeństwa europejskiego. Rozpoczyna się w szkole, ale stale ją rozwijamy, ponieważ musimy uczyć się nowych języków, aby zwiększyć spójność społeczną i dobrobyt. Jest to tematem niedawnego komunikatu Komisji pt. „Wielojęzyczność: atut dla Europy i wspólne zobowiązanie” i cieszę się, że został on poparty rezolucją Rady w sprawie wielojęzyczności”⁵.

Istnienie około jednego miliarda analfabetów i pojawienie się wtórnego analfabetyzmu jest największym deficytem, jaki osiągnęliśmy w końcu XX wieku. Nierozwiązanie praw językowych (w szczególności prawa do edukacji w języku ojczystym) można uważać za „etnობójstwo” lub „wielobójstwo kulturowe”. Jednym z powodów przewrotów lat 80. i 90. XX wieku była nietolerancja etniczna, kulturowa i religijna (rozpad Jugosławii, Czechosłowacji, Związku Radzieckiego; ruchy

4 Najbardziej rozpowszechnione języki na świecie: 1 miejsce zajmuje *chiński* (narzecze mandaryn języka chińskiego) jako najczęściej używany na świecie, posługuje się nim ponad 885 milionów ludzi); 2 miejsce – *hiszpański* – 332 miliony, 3 – *angielski* – 322 miliony, 4 język *bengali* – 189 mln., 7 język *rosyjski* – 170 mln. Na kontynencie afrykańskim ponad 1 000 różnych języków. Mieszkańcy Nowej Gwinei Papua rozmawiają na około 700 językach. Język *taki* rozpowszechniony w niektórych częściach Francuskiej Gwinei posiada tylko 340 słów. Językami urzędowymi ONZ są: *angielski*, *arabski*, *chiński*, *hiszpański*, *francuski* i *rosyjski*, a w Unii Europejskiej: *angielski* i *francuski*. Dla przykładu, w USA w języku *angielskim* rozmawia 130 mln., Kanadzie – 11,1 mln., Wielkiej Brytanii 17,9 mln., Australii – 5,5 mln.

Każdy język ma swoją specyfikę. W języku eskimoskim ponad 20 synonimów słowa *śnieg*. W języku chińskim ponad 40 000 symboli, a chiński hieroglif oznaczający „trudność”, „nieprzyjemność” przedstawiony jest, jako dwie kobiety pod jednym dachem. Najdłuższym alfabetem na świecie jest – kambodżański, w nim 74 litery. Litera E – najczęściej używana w języku angielskim, a w większości języków świata słowo *mama*, zaczyna się na literę M.

5 Patrz: *Kluczowe dane dotyczące nauczania języków w szkołach Europy*, „Euridice” 2011.

separatystyczne w Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Belgii). Wiele współczesnych państw jest zorganizowanych wokół społeczności językowej, a język państwowy przybrał funkcję symbolu państwa.

W latach 90. XX wieku zaistniała potrzeba pomysłów innowacyjnych i działań w zakresie nowej polityki językowej w skali globalnej, europejskiej i krajowej. Istniejąca prawie do końca XX wieku polityka językowa, dotycząca nauczania tylko „wielkich” języków europejskich (angielskiego, francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego czy hiszpańskiego) nie sprawdziła się, a nawet poniosła porażkę, gdyż narzucała ona cywilizację nosicieli tych języków innym narodom. Nosicielom tych języków europejskich dawało niesprawiedliwe przywileje. Nie musieli oni uczyć się innych języków – byli oni w uprzywilejowanej pozycji z powodu opanowania instrumentu porozumiewania się w stosunku do partnera. Nauczanie wymienionych języków nie odbywało się, na ogół, na zasadzie wzajemności, np. w zakresie języka angielskiego⁶. Jednak mówienie w języku obcym wzbogaca osobę nie tylko dlatego, że zwiększa ogólną kompetencję komunikacyjną, lecz także intelekt, gdyż przyczynia się do kształtowania osobowości.

W jakim wieku człowiek powinien rozpoczynać naukę języków obcych?

Badania eksperymentalne i praktyka w różnych krajach potwierdziły lepsze opanowanie wymowy przez dzieci w wieku 4/5 – 7/8 lat. Natomiast w innych aspektach uczenia się, na przykład w gramatyce, zdecydowanie lepsze rezultaty osiągają uczniowie starsi, gdyż wiek człowieka jest charakterystyką nie tylko metryczną, lecz również drogą życiową zapełnioną treścią. Intelktualne funkcje człowieka: pamięć, uwaga, myślenie i intelekt, zmieniają się w różnych okresach życia. Daje się wydzielić ogólne momenty i cechy rozwoju intelektualnych funkcji dorosłego człowieka, które zmieniają się, mniej więcej, co cztery lata.

Tendencje w rozwoju intelektu dorosłych w zależności od wieku i wykształcenia były badane przez wielu uczonych. Badania i eksperymenty są realizowane na poziomie wskaźnika werbalnego i ogólnego poziomu intelektu, a także na poziomie rozwoju poszczególnych właściwości intelektualnych. W wyniku różnorodnych eksperymentów i obserwacji możemy wyciągnąć pewne wnioski:

- 1) poziom rozwoju intelektualnego znajduje się w bezpośredniej zależności od poziomu wykształcenia;
- 2) wskaźnik intelektu werbalnego jest wyższy od wskaźnika niewerbalnego i ta rozpiętość powiększa się równoległe z poziomem wykształcenia (rozwój intelektu odbywa się przede wszystkim kosztem rozwoju struktur werbalno-logicznych);
- 3) wraz z zakończeniem dojrzewania organizmu nie kończy się rozwój intelektualny, zachodzi on dalej w różnych okresach dojrzałości, jednak w różnym tempie.

Funkcje intelektualne – pamięci, uwagi, myślenia i intelektu jako takiego, zmieniają się w różnych okresach dojrzałości.

Jednak można wydzielić ogólne momenty i cechy w rozwoju funkcji intelektualnych:

- a) 18–25 lat – wzrost poziomu pamięci i myślenia;
- b) 26–29 lat – wzrost poziomu uwagi i spadek poziomu pamięci i myślenia;
- c) 30–33 lat – wysoki rozwój pamięci, myślenia i uwagi;
- d) 34–40 lat – spadek i potem nieznaczny wzrost poziomu pamięci, myślenia i uwagi. (L. N. Borisowa, 1974; J. Zaniewski 1980)⁷.

Tak więc, uwzględnianie psychologicznych i intelektualnych cech człowieka przy nauce języka obcego daje większe możliwości niż modernizacja bazy materialno-technicznej⁸.

Można powiedzieć, że wraz z wiekiem w różnych okresach dojrzałości, intelekt tworzy kompaktowy, jednolity system, a myślenie i pamięć rozwijają się coraz bardziej wzajemnie uwarunkowane i współzależne.

Przy nauczaniu i uczeniu się języków obcych istotną rolę odgrywa pamięć. U większości ludzi, pracujących i trenujących swoją pamięć w normalnych warunkach, pozostaje ona długo, do 50–55 lat, prawie na jednym poziomie. Mózg człowieka liczy 10 miliardów nerwowych komórek neuronów, a każda komórka posiada 10 tysięcy połączeń bezpośrednich z innymi neuronami. Ilość dróg nerwowych w mózgu jest na tyle wielka, że nie może się ona wyczerpać za okres średnio długiego życia ludzkiego. Nawet 70-, 90-letni człowiek jest w stanie przyswoić nowy materiał⁹. Tak więc, rozpoczynanie nauki języków obcych może być pożyteczne i skuteczne w każdym wieku, jednak im wcześniej rozpoczynamy naukę, tym lepsze osiągamy efekty.

⁶ Pod koniec XX wieku w USA mniej niż 10% absolwentów szkół średnich uczyło się języka obcego 4 lata, a w Wielkiej Brytanii minimalny okres nauczania języka obcego w ciągu 5 lat został wprowadzony dopiero w roku szkolnym 1992/1993. W Australii tylko jedno dziecko na dziesięć osiąga poziom „przetrwania” w zakresie kompetencji językowej w języku innym niż angielski. (Materiały na ww. temat są w posiadaniu autorów).

⁷ Л.Н. Борисова, *Динамика интеллектуального развития взрослых*, [w:] *Возрастные особенности умственной деятельности взрослых*, В.И. Степанова (red.), Ленинград 1974; J. Zaniewski, *Podstawy nauczania języka rosyjskiego jako obcego pracowników nauki (medycyny). Zasady, dobór językowy, etapy i formy*, Białystok 1980, s. 25-43.

⁸ W tym względzie, charakterystyczna jest wypowiedź N. Kouplenda: „Obecnie psycholodzy osiągnęły wspólne jednomyślne przekonanie, że człowiek wykorzystuje tylko dziesięć procentów swych fizycznych i umysłowych zdolności. Różnica pomiędzy tą siłą, którą on wykorzystuje, i tą, która rzeczywiście jest w jego dyspozycji, – to różnica pomiędzy tym, czym on jest i tym, kim on może być”. Н. Коупленд, *Психология и солдат*, Москва 1958, s. 117.

⁹ J. Zaniewski, *Podstawy nauczania języka rosyjskiego jako obcego pracowników nauki medycyny*, Białystok 1980, s. 36.

W niemal wszystkich krajach europejskich obowiązkowa nauka języka obcego rozpoczyna się obecnie w szkole podstawowej. W większości przypadków dzieci zaczynają uczyć się języka obcego w wieku 8–10 lat, niekiedy nawet wcześniej: we wszystkich wspólnotach autonomicznych w Hiszpanii, także w niemieckojęzycznej wspólnocie Belgii dzieci rozpoczynają naukę języka obcego w wieku 3 lat.

Powstają pytania, jakie języki obce winny być nauczane w świetle nowych potrzeb? Jaki poziom kompetencji językowej winni osiągnąć uczniowie?

W świetle zaleceń UNESCO dla XXI wieku, w systemie państwowym powinny być nauczane dwa języki obce. Pierwszym nauczonym językiem w Europie winien być język angielski, aby swobodnie porozumiewać się w obszarze globalnym. Wynika to z faktu, iż prymat języka angielskiego istnieje dziś w nauce, polityce i dyplomacji, w ekonomii i biznesie, w logistyce i nowych technologiach komunikacji językowej (Internet, poczta elektroniczna), w turystyce, sporcie, w modzie i kulturze młodzieżowej¹⁰. W ogromnej liczbie systemów szkolnych język ten, zarówno pod względem prawnym, jak i pod względem efektywności, jest nauczany obowiązkowo. Obecnie w Europie języka angielskiego uczy się 90% uczniów, a w 13 krajach europejskich jest on obowiązkowym pierwszym językiem.

Języki: polski, białoruski czy litewski, nie należą do języków o wysokiej wartości komunikacyjnej, dlatego dobra znajomość innych języków w tych krajach jest zagadnieniem bytu państwowego.

W układzie transgranicznym, w Polsce, Białorusi i Litwie, pierwszym nauczonym językiem obcym jest na ogół język angielski.

Drugim językiem nauczonym w Europie winien być język sąsiada danego państwa. Kryterium wyboru drugiego języka to istniejące lub przewidywane kontakty turystyczne, handlowe, naukowe; przepływ kapitału i siły roboczej. Jak podkreśla W. Pfeiffer (2001), „Postępująca integracja, związane z nią znikanie granic i codzienna szeroka współpraca powoduje zwiększenie wartości komunikacyjnej języka sąsiada”¹¹. Tak więc, jeżeli w danym kraju Europy nauczany jest drugi język obcy, najczęściej wybierane są francuski i niemiecki.

W przypadku Polski, w szczególności we wschodniej części kraju, jako drugi język winien być nauczany rosyjski lub lokalnie ukraiński czy białoruski; zaś w zachodniej części Polski – niemiecki. Białoruś to kraj de facto dwujęzyczny (rosyjsko-białoruski), dlatego jako drugi język może tu być nauczany język niemiecki, francuski, hiszpański lub lokalnie – polski, ukraiński. Dla Litwy byłby to

¹⁰ Jak podkreśla prof. Waldemar Pfeiffer, dużego znaczenia nabiera dla pewnego regionu jakiś jeden język, np. wysoka ranga języka rosyjskiego w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw, gdzie w pewnych przypadkach język ten zajął pozycję pierwszego języka, nawet przed rodzimym (Białoruś, Ukraina). Przybliżoną wartość ma język francuski w byłych koloniach francuskich. Zob. W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 203-211.

¹¹ W. Pfeiffer, *Nauczenie języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 208.

– język rosyjski, łotewski lub polski. Powyższe nie oznacza, iż nie należy w tych krajach, jako drugiego lub trzeciego języka, nauczać innych języków, na przykład, francuskiego, hiszpańskiego, włoskiego, szwedzkiego czy nawet chińskiego – jak ma to obecnie miejsce w Republice Białoruś.

Aktualnie w Unii Europejskiej urzędowymi językami są dwa języki – angielski i francuski. Powód? Język angielski jest dziś niekwestionowanym językiem światowym, francuski – wszystkie agendy i instytucje UE znajdują się na terenach francuskojęzycznych: Strasburg, Bruksela, Luksemburg. Bezskutecznie protestują przeciw temu Niemcy – największy płatnik na rzecz budżetu unijnego i największe państwo Unii z najliczniej używanym językiem rodzimym – niemieckim. Z języka angielskiego i francuskiego są tłumaczenia na pozostałe języki narodowe Unii.

Nauczanie języków obcych w Polsce

Szkolnictwo: szkoły podstawowe, gimnazja, licea, technikum. Podstawowe kierunki polskiej polityki językowej po 1990 roku sprowadzają się do kilku zasad, m.in.:

- powszechna nauka dwóch języków obcych, z preferencją języka angielskiego;
- kontynuacja wybranych języków na wyższych etapach nauki (gimnazjum, liceum, technikum, lektorat na wyższej uczelni);
- poprawa warunków nauczania (liczebność grupy ćwiczeniowej, wyposażenie sal ćwiczeniowych, wykwalifikowana kadra pod względem językowo-metodycznym).

Braki kadrowe nauczycieli języków obcych odczuwamy w całym okresie powojennej edukacji obcojęzycznej do dziś. W 1994 roku potrzeby kadrowe były zaspakajane tylko przez nauczycieli języka francuskiego i rosyjskiego (nadmiar). Deficyt – wśród anglistów i germanistów.

W tymże 1994 roku było w Polsce zatrudnionych w szkolnictwie podstawowym i średnim 5 150 nauczycieli języka angielskiego, z których około 3 200 (62%) nie posiadało odpowiedniego przygotowania kierunkowego. Bezwzględny niedobór anglistów wynosił 2 900 osoby (56%). Optymalne potrzeby nauczycieli języka angielskiego należałoby, w tym czasie, określić na około 7 000 specjalistów.

Języka niemieckiego nauczało w tym okresie około 4 200 osób, z tej liczby około 1 500 (34%), uczyło języka niemieckiego jako języka pierwszego bez odpowiedniego przygotowania kierunkowego (z których około 350 osób studiowało germanistykę zaocznie). Bezwzględny niedobór specjalistów w stosunku do potrzeb nauczania tego przedmiotu wynosił około 1 200 osób (27%).

Języka francuskiego nauczało około 1 500 osób, w tej liczbie znajdowało się 350 nauczycieli bez przygotowania kierunkowego (około 50 z nich studiowało zaocznie). Potrzeby bieżące były, więc, zaspokojone w stopniu dostatecznym, zaś zapotrzebowanie na przyszłość trudno było określić z powodu prognozy na temat zainteresowania tym językiem w Polsce.

W 1994 roku w kraju było 19 600 rusycystów z pełnym wyższym wykształceniem i kierunkową specjalizacją, z których 11 600 pracowało w szkolnictwie. Około 8 000 nauczycieli języka rosyjskiego (z tendencją zwyżkową) nie znajdowało zatrudnienia w zawodzie nauczycielskim. Niestety, większość tych nauczycieli z grupy 11 600 po roku 1994 straciło pracę i odeszło z zawodu. Z punktu widzenia strat moralnych i ekonomicznych (koszty wykształcenia) był to błąd strategiczny państwa polskiego z powodu marnotrawstwa wysoko wykształconych kadr.

Reasumując powyższe należy stwierdzić, iż okres transformacji społeczno-politycznej w Polsce przyczynił się do upowszechnienia języków zachodnioeuropejskich kosztem języka rosyjskiego, co znalazło odbicie w sytuacji kadrowej (nadmiar rusycystów i niedobór wykwalifikowanych nauczycieli języków zachodnioeuropejskich). Dalszy rozwój ilościowy i jakościowy nauczanych języków był determinowany niedoborem fachowych nauczycieli języków obcych.

Do 1989 roku pierwszym obowiązkowym językiem obcym był język rosyjski. Jako jedyny był on nauczany w klasach V–VIII ośmioletniej szkoły podstawowej. Potem był kontynuowany w I–IV klasach liceum. Powszechność nauczania języka rosyjskiego w Polsce systematycznie malała. Wskaźnik powszechności tego języka w ciągu następnych czterech lat zmalał ponad pięciokrotnie. W roku szkolnym 2005/2006, wskaźniki nauczania języka rosyjskiego oscylował w granicach 15%¹².

Uczący się wybranych języków w ramach zajęć obowiązkowych jako odsetek wszystkich uczniów w latach szkolnych 2005/06 – 2009/10

	angielski	niemiecki	francuski	rosyjski
2005/06	66%	34%	Ok. 2-4%	7%
2006/07	64%	31%	Ok. 2-4%	6%
2007/08	76%	31%	Ok. 2-4%	5%
2008/09	82%	30%	Ok. 2-4%	4,5%
2009/10	85%	32%	Ok. 2-4%	4,5%
Niektórzy uczniowie uczą się więcej niż 1 języka, zatem wyniki nie sumują się do 100%.				

¹² Jednocześnie badacze polscy doszli do bezdyskusyjnego wniosku, że Słowianom na opanowanie przez nich innego języka słowiańskiego w zakresie 3 000 słów aktywnie, potrzeba 1 200–1 500 godzin. Na opanowanie Słowianom języka zachodnioeuropejskiego – 1 500–2 000 godzin.

Uczniowie według liczby języków obcych nauczanych w ramach zajęć obowiązkowych
w roku szkolnym 2009/2010

Liczba języków	Procent uczniów
zero	3,6
Jeden	50,4
Dwa	44,9
Trzy lub więcej	1,1

Największe zmiany w nauczaniu języków obcych w polskich szkołach nastąpiły w 2008 roku, gdy przyjęto NOWĄ PODSTAWĘ PROGRAMOWĄ¹³. Zakłada ona:

1. obowiązkową naukę języka obcego od klasy I szkoły podstawowej (od 1 września 2009 r.); moment rozpoczęcia nauki języka obcego przesunięto z klasy IV do I (obniżanie wieku rozpoczęcia nauki języka obcego to tendencja światowa),
2. przesunięcie nauki drugiego języka obcego z klasy I szkoły ponadgimnazjalnej do klasy I gimnazjum,
3. wprowadzenie obowiązkowej nauki dwóch języków obcych w gimnazjum (od 1 września 2009 r.).

Transformacja w nauczaniu języków obcych według NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ przebiega stopniowo i rozłożona została na kilka lat. Uczniowie klas I gimnazjum będą poznawać wiedzę i kształtować umiejętności w zakresie drugiego języka obcego. Po trzech latach nauki w gimnazjum będą też mogli rozwijać naukę tego języka w szkole ponadgimnazjalnej. W wielu gimnazjach w Polsce językiem tym będzie język rosyjski. Nastąpi kontynuacja nauki pierwszego języka obcego, rozpoczętej w I klasie szkoły podstawowej, tj. uczniowie klas I gimnazjów będą poszerzać swą wiedzę i umiejętności językowe zdobyte podczas sześciu lat nauki w szkole podstawowej. Językiem najczęściej obecnie wybieranym w Polsce jest język angielski. Należy zakładać, że w większości gimnazjów nauczanie kontynuacyjne będzie dotyczyło właśnie tego języka. Kończący gimnazjum uczniowie będą się legitymować poziomem oscylującym wokół A2 zaawansowania tego języka (po dziewięciu latach nauki), według poziomów biegłości Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ): uczenie się, nauczanie, ocenianie. Języki nauczane w polskich szkołach: angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, rosyjski i włoski.

¹³ Zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Edukacji z 23 grudnia 2008 r.

**Kalendarz wdrażania zmian programowych –
NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA
(Zgodnie z rozporządzeniem z 23 grudnia 2008 r.)**

klasa I SP – I etap edukacyjny: język angielski,

klasa I gimnazjum – III etap edukacyjny: język angielski + drugi język obcy

Rok szkolny	Zreformowane nauczanie w klasach			
2009/2010	I SP	I Gimnazjum		
2010/2011	II SP	II Gimnazjum		
2011/2012	III SP	III Gimnazjum		
2012/2013	IV SP	I L	I T	I ZSZ
2013/2014	V SP	II L	II T	II ZSZ
2014/2015	VI SP	III L	III T	III ZSZ
2015/2016			IV T	I LU
2016/2017				II LU
SP – szkoła podstawowa, L – liceum, T – technikum, ZSZ – zasadnicza szkoła zawodowa, LU – liceum uzupełniające				

Nauczanie wybranych języków obcych jako przedmiotu obowiązkowego według rodzajów szkół w roku szkolnym 2009/2010

Typ szkoły	angielski	niemiecki	francuski	rosyjski	hiszpański	włoski
Ogółem	86,2	33,5	2,7	4,5	0,2	0,2
Szkoły podstawowe	87,4	10,7	0,3	0,8	0,1	0,0
Gimnazja	84,2	38,1	1,7	3,6	0,4	0,1
Licea ogólnokształcące	97,2	63,5	11,5	9,3	2,5	1,6
Technika	95,4	76,0	5,0	11,8	0,2	0,1
Licea profilowane	95,8	71,0	4,7	16,0	0,4	0,3
Zasadnicze szkoły zawodowe	43,9	34,4	1,0	11,3	-	0,0

Nauczanie języków obcych według województw (% ogółu uczniów)

	angielski	francuski	niemiecki	rosyjski
dolnośląskie	74,8	2,3	49,1	1,2
kujawsko-pomorskie	86,2	2,2	32,2	5,5
lubelskie	91,0	2,3	21,8	12,6
lubuskie	61,7	2,5	59,0	1,5
łódzkie	86,0	2,9	33,8	4,5
małopolskie	89,9	3,6	31,5	2,3
mazowieckie	91,1	3,4	22,6	9,1
opolskie	88,0	1,8	38,5	0,8
podkarpackie	90,3	2,5	32,6	2,7
podlaskie	93,2	2,5	23,5	12,1
pomorskie	84,8	2,1	37,0	2,0
śląskie	92,0	4,4	29,4	1,9
świętokrzyskie	91,0	1,7	27,9	6,0
warmińsko-mazurskie	84,2	1,1	33,9	5,3
wielkopolskie	79,8	2,0	41,5	2,3
zachodniopomorskie	77,0	1,4	47,3	1,1

Aktualne ramowe plany nauczania języków obcych

- I etap edukacyjny – edukacja wczesnoszkolna (trzyletni okres nauczania) - klasa powinna mieć zorganizowane co najmniej **190** godzin nowożytnego języka obcego,
- II etap edukacyjny – klasy IV – VI (liczba godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania) – **8**,
- III etap edukacyjny – gimnazjum (liczba godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania) – **9**.

W trzyletnim okresie nauczania poszczególne zajęcia edukacyjne należy zrealizować co najmniej w wymiarze: dwa języki obce nowożytne – 450 godzin (godziny te mogą być dowolnie rozdzielone pomiędzy te języki). Zajęcia mogą być prowadzone w grupach oddziałowych, międzyoddziałowych lub międzyklasowych liczących od 10 do 24 uczniów. W szkołach (począwszy od gimnazjum) liczących nie więcej niż dwa oddziały będzie możliwa realizacja takich zajęć w grupie nie mniejszej niż 7 uczniów.

- IV etap edukacyjny:
  - a) **liceum ogólnokształcące** (liczba godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania) – pierwszy + drugi język obcy – **15** (jeden z języków obcych powinien być kontynuacją języka obcego nauczanego w gimnazjum);
  - b) **technikum** (liczba godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania) – pierwszy język obcy – **15**, drugi język obcy – brak, (jeden z języków obcych powinien być kontynuacją języka obcego nauczanego w gimnazjum);
  - c) **zasadnicza szkoła zawodowa** (liczba godzin tygodniowo w dwuletnim okresie nauczania) – 3.

Już od dnia 1 września 2009 r. szkoła mogła we wszystkich klasach realizować NOWĄ PODSTAWĘ PROGRAMOWĄ w zakresie języków obcych; decyzja w tej sprawie jest podejmowana samodzielnie przez każdą szkołę. Reforma systemu edukacji objęła również wprowadzenie nowego spójnego i bardziej zobiektywizowanego systemu oceniania. Wyodrębniono w nim dwa nurty: **ocenie wewnętrzne** i **ocenie zewnętrzne**¹⁴.

Ocenianie wewnętrzne prowadzone jest przez nauczycieli uczących uczniów w oparciu o opracowanie przez nich wymagania wynikające z programów nauczania. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów ma na celu również wspieranie ich rozwoju.

Ocenianie zewnętrzne to nowość w polskim systemie oświaty, sukcesywnie wprowadzane od 2002 r. Prowadzone jest przez instytucje zewnętrzne wobec szkoły. W tym celu powołane zostały do życia: Centralna Komisja Egzaminacyjna w Warszawie oraz osiem okręgowych komisji egzaminacyjnych w województwach.

Istotą oceniania zewnętrznego jest bowiem to, że wszyscy zdający w jednym czasie w całej Polsce, rozwiązują te same zadania przygotowane przez instytucje zewnętrzne wobec szkoły – Centralną Komisję Egzaminacyjną oraz okręgowe komisje egzaminacyjne.

Egzaminem centralnym z języka obcego nowożytnego objęty jest egzamin maturalny, który składa się z części ustnej i pisemnej. Przykładowo, egzamin z języka obcego na maturze obejmuje trzy części: rozumienie ze słuchu, rozumienie tekstu czytanego oraz wypowiedź pisemną. Czas trwania – 120 minut.

Do egzaminu maturalnego z języka obcego w sesji wiosennej 2006 r. przystąpiło po raz pierwszy 14 386 absolwentów, z 229 szkół ponadgimnazjalnych z województwa podlaskiego (58,2% z liceum ogólnokształcącego, 17,2% – z liceów

¹⁴ Dz. U. z 2004 r. nr 199, poz. 2046 z późniejszymi zmianami.

profilowanych, 23,4% – techników i 1,2% – z liceów uzupełniających)¹⁵. Z liczby 14 386 maturzystów **język angielski** wybrało 11 217 osób, **niemiecki** – 1 055 absolwentów, **rosyjski** – 2 237 osób.

Realizacja nowych założeń polityki językowej w Polsce nie odbywa się bez trudności i uchybień. NIK¹⁶ stwierdziła szereg nieprawidłowości w nauczaniu języków obcych w Polsce. Do nich zaliczono: zawyżoną liczebność¹⁷ uczniów w grupie językowej (ponad 24 osoby, zamiast zalecanych 12) – 53,3% szkół; nauczanie bez odpowiedniego programu – 13,4% klas; stosowanie nieodpowiednich podręczników dla danego kontyngentu uczniów oraz brak w szkole pracowni językowych z odpowiednim wyposażeniem w pomoce naukowe – 22,4% szkół; powierzanie zajęć nauczycielom nie posiadającym wymaganych kwalifikacji językowych i pedagogicznych – 49% szkół.

Na niedoskonałość całego dotychczasowego systemu nauczania języków obcych w szkolnictwie polskim wskazuje fakt istnienia bardzo rozbudowanych prywatnych kursów językowych i tzw. korepetycji. Wyniki badań dotyczących edukacji pozaszkolnej wskazują, że co trzeci uczący się na kursach to uczeń szkoły podstawowej lub gimnazjum.

Szkoły wyższe (lektoraty). Do 1990 r. w uczelniach państwowych w Polsce istniał następujący obligatoryjny model lektoratów: język rosyjski + jeden z języków zachodnioeuropejskich do wyboru, przez okres dwóch lat po 2 godz./tydz.

Już w latach 1991/1992, z zasady, pierwszym językiem w uczelniach był język angielski (około 97% uczących się), a drugim do wyboru z grupy: francuski, niemiecki, rosyjski. W różnych uczelniach na poszczególnych wydziałach język francuski wybierało 12–17% studentów, niemiecki – 35–50%, rosyjski – 10–45%. Na wydziałach „komercyjnych” w uczelniach ekonomicznych na język rosyjski decydowało się do 90% populacji studentów.

Obecnie programy nauczania, ilość godzin, liczebność grupy ćwiczeniowej oraz wybór nauczanego języka na danym wydziale określają Rady Wydziałów. Aktualnie dominującymi językami są: język angielski, niemiecki, francuski i rosyjski. Ze względów ekonomicznych na wielu wydziałach uczelni państwowych nastą-

¹⁵ Absolwenci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się (dysekcja i in.), zdawali egzamin maturalny w warunkach i formie dostosowanych do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych.

¹⁶ NIK – Najwyższa Izba Kontroli (państwowej) jest instytucją niezależną od rządu i podlega parlamentowi.

¹⁷ Teoria i praktyka glottodydaktyczna potwierdziła, iż 7 osób w grupie jest najbardziej odpowiednią ilością do efektywnego nauczania języka obcego w szkole. W wyższej uczelni (lektorat, filologie) wielkość grupy ćwiczeniowej nie powinna przekraczać 10–12 osób.

piła kompresja godzin lektoratowych, tworzy się duże grupy (20–30 osobowe) lub naucza się tylko jednego języka obcego, z zasady – angielskiego, przez 2 lata (120 godzin).

Jeszcze gorzej przedstawia się sytuacja lektoratów na uczelniach niepaństwowych, gdzie często najważniejszy jest zysk, a języki obce w większości traktowane są „po macoszemu”. Często też, na uczelniach niepaństwowych na lektoratach uczy się języków, które nie są ważne i dominujące w danej specjalności i kierunku studiów, np. hiszpański lub włoski na medycynie lub ekonomii.

Nauczanie języków obcych na Litwie

Na Litwie nauka szkolna trwa 12 lat. Po wstąpieniu Litwy do Unii Europejskiej znajomość języków obcych stała się ważnym czynnikiem w strategii rozwoju kraju.

W kraju tym panuje przekonanie, iż należy uczyć się języków najbardziej rozpowszechnionych w Europie tj. angielskiego, francuskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Regionalnie, należy uczyć języków swoich sąsiadów – języka polskiego i łotewskiego, a także krajów, z którymi Litwini mają rozwinięte kontakty w wielu dziedzinach, na przykład, języków skandynawskich. Kierując się zaleceniami UE i polityką oświatową kraju na lata 2003–2012 zaplanowano, aby każdy obywatel, oprócz języka ojczystego znał jeszcze dwa języki obce, rozpoczynając naukę możliwie wcześniej.

Szkoła podstawowa i średnia. W litewskiej szkole podstawowej (klasy I–X) obowiązkowo naucza się dwóch języków obcych. Jeżeli klasa liczy 20 i więcej uczniów, a jednocześnie ma wystarczające środki i nauczycieli języków obcych, to na zajęciach obcojęzycznych klasa jest dzielona na dwie grupy.

Nauka pierwszego języka obcego (z grupy trzech języków UE: angielski, francuski, niemiecki) rozpoczyna się w klasie II. Większość uczniów wybiera język angielski. Na naukę w klasach II–IV, przeznaczają się 2 godz. tygodniowo; w klasach V–X przeznaczają się 3 godz. tygodniowo.

Drugi język obcy nauczany jest od klasy VI do X (na naukę przeznaczają się 2 godz./tyg.). W klasach XI–XII drugi język jest obowiązkowy tylko dla tych uczniów, którzy planują studiować nauki humanistyczne (2 godz./tydz.). Wśród języków obcych, wybieranych przez uczniów jako drugi, liderem jest język rosyjski, a następnie niemiecki.

Poziom znajomości języka obcego zorientowany jest na wytyczne Rady Europy. Rada Europy stworzyła system oceny znajomości języka obcego obejmujący 6 poziomów. I tak, klasy II–IV zorientowane są na osiągnięcie poziomu znajomości A1, klasy V–VI na A2, VII–VIII na B1, IX–X na B2.

Szkoły wyższe (lektoraty). Programy nauczania języków obcych na lektoratach w wyższych uczelniach (uniwersytety, akademie, szkoły wyższe zawodowe, kolegia), opracowywane są przez same uczelnie. Mimo nieznacznych różnic, są one w zasadzie zbieżne. Obowiązuje nauka jednego języka obcego. Jednak fakultatywnie studenci mają prawo do nauki drugiego języka. Nauka języka pierwszego na lektoracie (przeważnie angielskiego lub niemieckiego czy francuskiego), na ogół, obejmuje 3 semestry. Po wykonaniu testu diagnostycznego studentów dzieli się na grupy zgodnie ze znajomością na poziomie B1, B2 i C1. Studenci z grupy C1 otrzymują 6 punktów ECTS, pozostali słuchacze, z grup B1 i B2 punktów ECTS nie otrzymują.

Dla chętnych organizowane jest nauczanie drugiego języka obcego z grupy: angielski, niemiecki, francuski, hiszpański, włoski, rosyjski i polski. Studenci za drugi język punktów nie otrzymują. Zainteresowani drugim językiem są przeważnie studenci planujący wziąć udział w wymianie międzynarodowej (Erasmus i in.).

Należy zaznaczyć, iż w wielu uczelniach są tzw. *ciągły obcojęzyczne*, tj. wykłady i ćwiczenia prowadzone w językach obcych, w których uczestniczą nie tylko cudzoziemcy, lecz i obywatele Litwy¹⁸.

Nauczanie języków obcych w Białorusi

Szkoła podstawowa i średnia. W Republice Białoruś system nauczania szkolnego trwa 11 lat, (klasy I–XI) tj. o rok krócej niż w Polsce i na Litwie¹⁹. W kraju obowiązują dwa równoprawne języki urzędowe: białoruski i rosyjski. Język rosyjski powyższy status otrzymał na podstawie republikańskiego referendum w 1995 roku, kiedy to za uznaniem języka rosyjskiego jako języka państwowego wypowiedziało się 83,3% wyborców, biorących udział w referendum. Także w późniejszych dokumentach²⁰ status języka rosyjskiego był potwierdzany i szczególnie zdefiniowany.

¹⁸ Materiały o nauczaniu języków obcych na Litwie znajdują się w posiadaniu autorów artykułu.

¹⁹ Patrz. Инструктивно-методическое письмо Министерства образования Республики Беларусь «О преподавании иностранных языков в 2011/2012 учебном году» от 10 мая 2011 г.

²⁰ Patrz Ustawa Republiki Białoruś z dn. 11 lipca 2007 r. Nr 253, art. 5 „Języki nauczania i wychowania”. Napisano w nim m.in. „...podstawowymi językami nauczania i wychowania w instytucjach oświatowych Republiki Białoruś są białoruski i rosyjski. Państwo gwarantuje obywatelom prawo wyboru języka nauczania i wychowania, stwarza odpowiednie warunki dla realizacji tego prawa. Nauczanie białoruskiego, rosyjskiego i jednego z języków obcych w szkołach ogólnokształcących jest obowiązkowym”. Wszystkie aspekty treści nauczania języka rosyjskiego podporządkowane są nauczaniu efektywnej komunikacji, swobodnemu posługiwaniu się językiem rosyjskim w różnych sferach jego stosowania. Dla realizacji tych zadań i celów w białoruskich szkołach służą takie przedmioty jak:

W szkolnictwie białoruskim obowiązuje nauka jednego języka obcego, do wyboru z grupy: angielski, niemiecki, francuski, hiszpański, chiński²¹. O wyborze nauczanego języka decyduje odpowiedni organ oświatowy, uwzględniając potrzeby państwa oraz możliwości materialne i kadrowe danej szkoły. Średnio w białoruskich szkołach ponad 75% uczniów uczy się języka angielskiego, 20% – niemieckiego, 4% – francuskiego i 1% – hiszpańskiego. Stopień opanowania języka obcego – komunikatywność.

W 11-letniej szkole bazowej nauka języka obcego rozpoczyna się w klasie III i trwa 9 lat, do klasy XI włącznie przez 3 godz./tydz.

W klasach X–XII szkół wieczorowych język obcy nauczany jest przez 2 godz./tyg.

Istnieje także w tutejszym szkolnictwie drugi system, w którym uczniowie po ukończeniu IV klasy i po zdaniu odpowiedniego egzaminu mogą dalej kontynuować naukę w gimnazjum w ciągu kolejnych 7 lat (klasy V–XI). W tych gimnazjalnych klasach nauka języka obcego obejmuje 5 godz./tyg. Ostatnie dwie klasy gimnazjum (X–XI), są profilowane w kierunku humanistycznym, fizyko-matematycznym, chemiczno-biologicznym lub społecznym. Nauka języka obcego w tych profilowanych klasach obejmuje 4 godz./tydz.

Ministerstwo Oświaty Republiki Białoruś obligatoryjnie nakłada na dyrektorów wszystkich typów szkół szereg obowiązków dotyczących nauki języków:

- zatrudnianie odpowiedniej liczby nauczycieli języków obcych;
- podział klasy na 3 grupy liczące nie mniej niż 6 uczniów w grupie i nie więcej niż 10 (grupy mniejsze ilościowo niż 6 uczniów mogą istnieć tylko fakultatywnie);
- podział na grupy winien odpowiadać poziomowi opanowania języka obcego przez danego ucznia; w ciągu jednego dnia, niezależnie od typu szkoły, może być tylko jedna lekcja języka obcego;
- możliwość wykorzystania na lekcji środków technicznych (magnetofon, wideomagnetofon, komputer i in.).

Nauczyciel języka obcego w szkole zobowiązany jest:

- prowadzić całą lekcję w języku obcym; język ojczysty może być wykorzystywany tylko z konieczności do objaśnienia reguł gramatycznych lub semantyzacji skomplikowanych pojęć;

„Біеларуская мова”, „Біеларуская літаратура”, „Русскі́й язык”, „Русская литература”. Patrz: Wymogi obowiązkowe dla standardów „Общее образование. Основные нормативы и требования”, zatwierdzone przez Ministerstwo Oświaty Republiki Białoruś w 2008 roku.

²¹ Patrz: Instrukcyjno-metodyczne pismo Ministerstwa Oświaty Republiki Białoruś „О преподавании иностранных языков в 2011/2012 учебном году” z 10 maja 2011 r.

- wprowadzać i utrzymywać nowy materiał leksykalny i gramatyczny w sytuacjach komunikatywnych; sprawności mówienia należy nauczać na podstawie komunikatywnych sytuacji (odgrywanie scenek, dyskusji, projektów i in.);
- zwiększać na lekcji czas aktywności komunikacyjnej każdego ucznia, stosując pracę w parach, grupach; uczyć czytania i mówienia z obowiązkowym zachowaniem przedtekstowego, tekstowego i potekstowego etapu pracy;
- zabezpieczyć kontrole wszystkich kompetencji językowych na lekcjach bieżących, semestralnie i na zakończenie nauki;
- wykorzystywać technologie komunikatywne w nauczaniu wszystkich rodzajów komunikacji językowej i we wszystkich aspektach języka obcego;
- wykorzystywać komunikatywne techniki zapobiegania błędów w mówieniu uczniów, nie naruszając przyjaznego psychologicznego klimatu komunikacji w sztucznym środowisku obcojęzycznym;
- organizować wraz z uczniami pracę pozalekcyjną, pozwalającą wykorzystać język obcy w warunkach naśladowujących realny dyskurs;
- określać treść pracy domowej z uwzględnieniem możliwości grupy i indywidualnych cech ucznia²².

Zaleca się szkołom tworzyć gabinety języków obcych, wykorzystujące informacyjno-komunikatywne technologie, w szczególności środki elektroniczne nauczania. W celu zwiększenia motywacji uczniów do uczenia się języków obcych planowane są różne ogólnokrajowe przedsięwzięcia i imprezy: konferencje prac badawczych uczniów, konkursy z języków obcych, festiwale obcojęzycznych amatorskich teatrzyków. Biblioteki szkolne muszą posiadać odpowiednią literaturę (przynajmniej po 1 egzemplarzu kompletu podręcznika wraz z obudową elektroniczną z każdego języka obcego, a także prenumerować czasopismo „Języki obce w Republice Białoruś”).

Organizacje metodyczne zobowiązane są do operatywnej pomocy konsultacyjnej dla nauczycieli w przygotowaniu lekcji, sprzyjać tworzeniu banku komunikatywnych technologii nauczania języków obcych, popularyzować efektywne metody i techniki nauczania poprzez wymianę doświadczeń pracy nauczycieli.

---

²² Zadania domowe winny obejmować czas ich wykonania w domu, nie dłuższy niż: w klasach III–IV – 1,5 godziny, w klasach V–VI – 2 godz., klasach VII–VIII – 2,5 godz., IX–XI – 3 godziny. Wskazane wyżej normy czasowe winny dotyczyć wykonania pracy domowej ze wszystkich przedmiotów jednego dnia lekcyjnego. Nauczyciel nie powinien zadawać pracy domowej uczniom III–IV klasy na dni wolne od pracy, a wszystkim pozostałym klasom – na okres ferii.

Szkoły wyższe (lektoraty). Zgodnie z typowym Programem Nauczania Języków Obcych na lektoratach w postaci strategicznej integracyjnej kompetencji komunikatywnej, w procesie nauczania języków obcych dąży się do osiągnięcia takich jej składowych jak: kompetencja lingwistyczna, komunikacyjna, socjokulturowa, kompensacyjna, poznawcza.

Obowiązkowy program lektoratu z języka (do wyboru): angielskiego, niemieckiego, francuskiego lub hiszpańskiego przewiduje następujące warianty:

- *Wariant 1.* Nauka 4 godz./tydz., w ciągu 1 roku, 150 godz. zajęć praktycznych i 122 godz. samodzielnej pracy studenta. Po pierwszym semestrze – zaliczenie, na koniec roku – egzamin.
- *Wariant 2.* Nauka 2 godz./tydz. przez 2 lata, 150 godz. zajęć praktycznych i 122 godzin samodzielnej pracy studenta. Zaliczenie po każdym semestrze, a po IV semestrze – egzamin.
- *Fakultety.* Po decyzji Rady Wydziału student może uczęszczać na zajęcia przez jeden rok, w trybie fakultatywnym (przedłużenie uczęszczania po IV semestrze), według programu „język specjalistyczny”. Audytoryjne godziny zajęć praktycznych – 68 godz., 2 godz./tydz. Zakończenie zajęć – zaliczenie.

Większość studentów na lektoratach wybiera język angielski.

Reasumując powyższe, należy podkreślić, iż każdy z wyżej omawianych krajów (Polska, Litwa, Białoruś) prowadzi aktualnie państwową politykę językową w zakresie nauczania języków obcych, nadając jej strategiczne znaczenie dla dalszego rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego kraju.

Jednak w sąsiadujących ze sobą krajach (w Polsce, na Litwie i Białorusi) obecnie nie zawsze jest możliwa pełna realizacja założeń tych systemów oświatowych. Czasem zdarza się zbyt późne rozpoczęcie nauczania języka obcego lub niewielka ilość godzin i mała częstotliwość zajęć, zbyt duża ilość uczniów w grupie ćwiczeniowej, brak jednolitych standardów wyposażenia szkół w pomoce dydaktyczne do nauki języków obcych, braki kadrowe, zbyt niskie płace nauczycieli (stąd niechęć filologów do pracy w szkole), brak odpowiednich mechanizmów do szerszej międzynarodowej wymiany międzyszkolnej uczniów – to tylko niektóre przyczyny niedomagań w systemie nauczania języków obcych. Na taką sytuację ma wpływ m.in. obecny światowy kryzys ekonomiczny, czasem niedoskonały system kształcenia nauczycieli, stąd braki kadrowe wśród nauczycieli języków obcych, szczególnie języka angielskiego.

Tym niemniej, władze każdego kraju dążą do stanu, kiedy każdy obywatel będzie potrafił porozumieć się w języku obcym, przynajmniej na poziomie „prze-trwania językowego”.

Do niedawna za analfabetę²³ uważano człowieka, nieumiejącego czytać i pisać w języku rodzimym, dzisiaj za takiego uważa się osobę nieznającą języka obcego, gdyż taki człowiek przypomina Cyklopa – jest ślepy na jedno oko²⁴.

Bibliografia

- Balety E., Candelier M., Herman-Brennecke G., Szepe G., *Language Policies for the Twenty-First Century. Report for UNESCO*. FIPLV, August 1993.
- Candelier M., *Les politiques linguistiques dans le monde pour le 21-eme siecle*, „Neofilolog” 1994, nr 7, s. 7-15.
- Fischer M., *Język i polityka. Babylon Europy*, „Deutschland” 2001, nr 3, s. 31-32.
- Głowacka B., *Kilka refleksji na temat wielojęzyczności*, „Języki Obce w Szkole” 2002, nr 6, s. 18.
- Gnyś M., Tomczyk-Popińska E., Żelazowska M., *Organizacja procesu glottodydaktycznego na lektoratach języków obcych w latach 1989–1991 w Polsce*, „Przegląd Glottodydaktyczny” 1993, t. 12, s.57-67.
- Mackiewicz W., *Język i integracja. Warunek – język*, „Deutschland” 2001, nr 3, s. 36.
- Pfeiffer W., *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 203-211.
- Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008.
- Stępniewski J., *Nauczanie języków obcych*, Warszawa 1993.
- Zaniewski J., *Nauczanie języków obcych w XXI wieku*, Białystok 1994.
- Zaniewski J., *Języki obce w okresie transformacji społeczno-ekonomicznej*, „Neofilolog” 1994, nr 6.
- Zaniewski J., Zagórska B., *Wielokulturowość a języki obce w zjednoczonej Europie, European year of languages*, Poznań 2001.
- Борисова Л. Н., *Динамика интеллектуального развития взрослых*, [w:] *Возрастные особенности умственной деятельности взрослых*, В. И. Степанова (red.), Ленинград 1974.
- Zakon Республики Беларусь от 11 июля 2007 г. Статья 5. *Языки обучения и воспитания*.
- Инструктивно-методическое письмо Министерства образования Республики Беларусь. 2011. *«О преподавании иностранных языков в 2011/2012 учебном году» от 10 мая 2011 г.*
- Соловьев В., *Тайны русской души. Вопросы и ответы*, «Русский язык» 2001, Москва.

²³ W starożytnej Grecji człowieka nieumiejącego czytać i pisać nazywano *idioti*, a posiadającego umiejętność czytania i pisania – *literati*.

²⁴ Według mitologii starożytnej Grecji, Cyklop – olbrzym z jednym okiem na środku czoła.